

Із 1990 р. А. М. Черненко працював у Дніпропетровському державному університеті на посаді професора кафедри політичної історії, з 1992 р. – кафедри української історії та етнополітики. У червні 1996 р., у віці 70 років, він вийшов на пенсію.

Помер А. М. Черненко 27 жовтня 2000 р. Його ім'я назавжди залишиться у вітчизняній історіографії як визначного вченого та педагога, який зробив вагомий внесок у вивчення питань політичної історії України та Росії, в підготовку кадрів фахівців-істориків високого класу.

Бібліографічні посилання

1. Архів ДНУ. – Ф. 1, оп. 13, спр. 739.
2. **Болебрух А. Г.** Слово об учителе / А. Г. Болебрух // Проблеми політичної історії України : зб. наук. пр. – Д., 2006. – С. 3–15.
3. **Іваненко В. В.** Історик суспільної думки та просвітитель сучасності (до 70-річчя доктора історичних наук, професора А. Г. Болебруха) / В. В. Іваненко // Вісник ДНУ. Серія. Історія та археологія. – Д., 2010. – Вип. 18. – С. 6–12.
4. **Ковалева И.** Жизнь, проведенная в могиле. Исповедь археолога / И. Ковалева. – Д., 2008.
5. **Кривий І. О.** Вчений – педагог – керівник / І. О. Кривий // Проблеми політичної історії України : зб. наук. пр. – Д., 2006. – С. 29–35.
6. **Черненко А. М.** Боротьба В. І. Леніна за формування партійних кадрів в період утворення РСДРП (1893–1903 рр.) : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01. «історія КПРС» / А. М. Черненко. – Л., 1957.
7. **Черненко А. М.** В. И. Ленин и заграничные большевистские организации (1900 – март 1917 гг.) : автореф. на здобуття наук. ступеня докт. ист. наук : спец. 07.00.01 – «історія КПРС» / А. М. Черненко. – К., 1969.
8. **Черненко А. М.** В. В. Косиор: К 100-летию со дня рождения / А. М. Черненко. – К., 1990.
9. **Черненко А. М.** Вечный оппозиционер / А. М. Черненко. – Д., 1993.
10. **Черненко А. М.** Історія партії – це перш за все історія людей / А. М. Черненко // Укр. іст. журн. – 1988. – № 2. – С. 31–34.
11. **Черненко А. М.** Российская революционная эмиграция в Австралии (1900–1917 гг.) : метод. указания / А. М. Черненко. – Д., 1978.
12. **Черненко А. М.** Российская революционная эмиграция в Америке (конец XIX в. – 1917 г.) / А. М. Черненко. – К., 1989.
13. **Черненко А. М.** Українська національна ідея : моногр. / А. М. Черненко. – Д., 1994.
14. **Якунин В. К.** Крах КПСС. Историографический и теоретико-методологический аспекты : моногр. : в 2 ч. / В. К. Якунин. – Д., 2003. – Ч. 1. Идеино-теоретические основы КПСС и исторический опыт XX столетия.

Надійшла до редколегії 15.11.2010

УДК 378(4ДНІ)(092)

В. Д. Мирончук, І. В. Толстих

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ДМИТРО ПАВЛОВИЧ ПОЙДА – ІСТОРИК І НАСТАВНИК

Висвітлено основні напрями діяльності Дмитра Павловича Пойди та його вплив на формування нових поколінь істориків.

Ключові слова: Д. П. Пойда, історик, науковець, викладач, наставник молоді, методист, людина, особистість.

© В. Д. Мирончук, І. В. Толстих, 2011

Освещаются основные направления деятельности Дмитрия Павловича Пойды и его влияние на формирование новых поколений историков.

Ключевые слова: Д. П. Пойда, историк, ученый, преподаватель, наставник молодежи, методист, человек, личность.

It is reported the main directions of Dmitriy Pavlovich Poyda's and his infenence on formation of new generations of the historians.

Key words: Poyda D. P., historian, the scientist, teacher, tutor of youth, methodist, man, personality.

Серед знакових постатей Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара почесне місце по праву належить доктору історичних наук, професору, заслуженому працівнику вищої школи України Дмитру Павловичу Пойді – видатному українському історичному факультету, який створив власну школу істориків-аграрників, відому не тільки в Україні, але й далеко за її межами.

У 1993 р. кафедрою російської історії було започатковано читання із проблем аграрної історії України і Росії, присвячені світлій пам'яті науковця і викладача, який заснував і майже тридцять років очолював кафедру історії СРСР та УРСР (1939–1941, 1946–1948, 1965–1986), до останніх років життя (1992) працював професором кафедри російської історії [14, с. 16]. Зазначимо, що матеріали читань було надруковано окремими збірками у 1995–2008 рр.

19 листопада 2011 р. відбулися восьмі наукові читання, які переконливо засвідчили, що аграрна проблематика успішно розробляється в багатьох наукових центрах України та Росії – Києві, Дніпропетровську, Донецьку, Черкасах, Чернігові, Запоріжжі, Самарі, Коломні та ін. У цьому зв'язку не можна не згадати зауваження професора М. П. Ковальського, який у 1993 р. на перших читаннях підкреслив, що «основні напрями досліджень соціально-економічної історії України XVIII – початку XX ст. – історія селянства і в цілому аграрна історія... не представлені сконсолідованими науковими центрами і науковими школами» [8, с. 11]. Сьогодні ми можемо відзначити, що науковий напрям, започаткований Д. П. Пойдою, є одним із пріоритетних у сучасній вітчизняній історії, а чергові читання на честь професора засвідчують «потужний потенціал сучасного дослідження аграрної історії на російському та українському теренах» [5, с. 4].

Знаком поваги до видатного фахівця є фундаментальні публікації професорів В. В. Іваненка [2–6], М. П. Ковальського [8], С. І. Світленка [15], Г. К. Швидько [19], доцентів Т. Д. Липовської [11], А. Ю. Шевченка [21–22], Л. К. Дешко [1], В. П. Бурмаги [6], В. Д. Мирончука [12–13], дослідниці О. С. Кучерук [9–10], завідувача відділу наукової бібліотеки, кандидата історичних наук Л. М. Лучки [13], які висвітлюють різні грані його особистості. Вагомим внеском у вивчення проблеми стала поява біобібліографічного покажчика «Дмитро Павлович Пойда (1908–1992). До 100-річчя з дня народження», який вийшов у Дніпропетровську у 2008 р. (укладачі: доктор історичних наук, професор В. В. Іваненко, доцент М. Е. Кавун, аспірантка О. С. Кучерук) [14]. У виданні висвітлено життєвий шлях та наукову діяльність видатного вченого-історика, вміщено біографічний нарис, список наукових праць, бібліографію про нього, а також спогади учнів та колег, зокрема професорів І. Ф. Ковальової [7], С. І. Світленка [16], Г. К. Швидько [20], О. Б. Шляхова [23], В. К. Якуніна [24], доцентів І. В. Толстих [17] і О. Г. Хмельникова [18]. Видання суттєво доповнює наше бачення внеску професора Д. П. Пойди у розвиток історичної науки, виховання нової генерації вітчизняних фахівців, розбудову історичного факультету і університету в цілому.

Своє завдання автори запропонованої статті бачать в тому, щоб на підставі публікацій науковців, спогадів колег і однодумців, особистих вражень від спілкування з Д. П. Пойдою здійснити спробу більш повного відтворення образу люди-

ни, наставника, вченого, з ім'ям якого пов'язана ціла епоха в становленні й розвитку історичного факультету, коли «особливо важливого значення набували особисті та професійні якості нових «батьків-засновників» факультету...» [3, с. 8].

Внесок Д. П. Пойди у розвиток історичної науки та освіти на Дніпропетровщині важко переоцінити. Працюючи на її теренах у 1937–1941 рр., він викладав історію СРСР у Дніпропетровському вечірньому педінституті, Вечірньому вчительському інституті, в держуніверситеті, на обласних партійних курсах. Після 1945 р. працював викладачем і завідував кафедрами історії народів СРСР та історії КППС у ДДУ, керував кафедрою історичних наук у Дніпропетровській вищій партійній школі при ЦК КППС. Із вересня 1959 р. до жовтня 1965 р. Д. П. Пойда очолював кафедру історії КППС Дніпропетровського гірничого інституту ім. Артема [14, с. 13–16]. Стосовно цього періоду життя Д. П. Пойди є дуже цікава розвідка професора Г. К. Швидько [19], у якій, із залученням матеріалів архіву НГУ, висвітлюється різноманітна діяльність ученого. Автор зауважує, що у ті роки професор Д. П. Пойда розпочав підготовку кандидатів історичних наук, працював на ниві політпроса – був членом правління і головою науково-історичної ради з пропаганди суспільно-політичних знань обласної організації товариства «Знання», поєднував із громадською, організаційною та навчальною роботою активну наукову роботу. «Саме на цей час, – підкреслює Г. К. Швидько, – припадає важкий період завершення дисертаційної праці докторського рівня та її захист», внаслідок чого Д. П. Пойда «першим з істориків ввійшов до наукової еліти Дніпропетровщини, у вузах та науково-дослідних інститутах якої на той час нараховувалося за всіма спеціальностями не більш ніж півтори сотні докторів наук» [19, с. 12–13].

Характерною рисою особистості Д. П. Пойди були висока відповідальність, твердість, принциповість, наукова порядність. Микола Павлович Ковальський підкреслював, що Д. П. Пойда «ніколи не брався за розробку будь-яких кон'юнктурних, мимохідних тем, які б могли створити політичний багаж...». Він «...виконував дуже важливу місію як син селянина і представник сільської інтелігенції, розпочавши дослідження магістральної проблеми української історіографії». За твердженням професора М. П. Ковальського, «Д. П. Пойда створив напрям, а потім і наукову школу досліджень аграрної історії України XIX – початку XX ст.» [8, с. 11].

Зазначимо, що роботи Д. П. Пойди відомі не лише у межах колишнього Радянського Союзу, а й у далекому зарубіжжі. Про це свідчить, зокрема, наведений у статті М. П. Ковальського, присвяченій Д. П. Пойді, фрагмент із листа відомого вченого з канадської діаспори М. Антоновича: «Від Пойди я маю єдину річ, мабуть, він сам мені її і передав – про Катеринославське повстання. Прекрасна річ. Я дотепер дивуюся, як це він зумів. Теоретично йшов за приписаними марксистськими ідеологічними постулатами, хоч з джерел цитував речі, які часом зовсім протирічили ідеологічним принципам. За ту одну річ я його дуже полюбив. Зрештою це дотепер єдина праця про Катеринославську «козаччину» 1856 р.» [8, с. 12]. Ми цілком згодні з думкою М. П. Ковальського, який підкреслив, що «у даному вислові проф. М. Антоновича відзначена наукова об'єктивність і вірогідність досліджень Д. П. Пойди, що є наслідком його порядності як вченого і людини, і також відданості своїм переконанням» [8, с. 13].

На такому важливому аспекті наукової діяльності Д. П. Пойди як взаємозв'язок виступів українського селянства з національно-визвольним рухом, наголошує доцент Т. Д. Липовська [11]. Характеризуючи наукову спадщину професора Д. П. Пойди, вона підкреслює притаманний його роботам глибокий аналіз подій, ґрунтовні висновки. Дмитро Павлович Пойда, наголошує Т. Д. Липовська, був одним із засновників «опрацювання методики статистичного вивчення селянського руху. Раніш багатьох істориків він довів, що неможливо уявити динаміку се-

лянських виступів без вивчення документів місцевих архівів» [11, с. 18]. Крім того професор Д. П. Пойда уперше у науковому плані поставив чимало питань із аграрної історії України, створивши тим самим велике історичне полотно, де плідно працюють і сучасні дослідники [11, с. 19–20].

Принагідно зазначимо, що аграрна історія України пореформеної доби була не єдиним предметом наукових досліджень Д. П. Пойди, його цікавили й окремі сюжети з історії загальноросійського визвольного руху. Короткий, але ємкий аналіз цієї грані творчості вченого надав у статті «Д. П. Пойда як історик визвольного руху в Україні» його учень професор С. І. Світленко [15]. У публікації наголошується, що Д. П. Пойда не випадково звернувся до історії революційно-народницького і соціал-демократичного рухів в Україні. Здебільшого вони були пов'язані з історією українського селянства [15, с. 20–21].

Прикметною є стаття доцента А. Ю. Шевченка «Маловідома сторінка наукового життя Д. П. Пойди», в якій наводяться обставини захисту Д. П. Пойдою у листопаді 1949 р. кандидатської дисертації «Селянський рух на Катеринославщині у період революційної ситуації в Росії кінця 1850-х – початку 1860-х рр.» [22]. Автор публікації, посилаючись на документи, доводить, що вже ця робота була написана Д. П. Пойдою на високому професійному рівні, мала добре обґрунтовані висновки, залучала до наукового обігу значну кількість першоджерел. Автор наводить витяг із відзиву професора М. В. Нечкіної, яка зауважила, що кандидатська дисертація Д. П. Пойди «... збагачує наукову марксистську радянську літературу, присвячену дослідженню такого важливого питання, як проблема революційної ситуації 1850-х – 1860-х років» [22, с. 59]. А. Ю. Шевченко посилається й на фрагмент кафедрального відзиву на кандидатську дисертацію Д. П. Пойди, де наголошувалося, що його робота «написана, головним чином, на першоджерелах, методологічно правильно висвітлює події, які мали місце в губернії, та суттєво доповнює історичну літературу, яка вже є і присвячена вивченню історії селянського руху у період підготовки та проведення селянської реформи 1861 р. в Росії взагалі і в Катеринославській губернії зокрема» [22, с. 59].

Починаючи з 1949 р., підкреслює у своїй статті «Д. П. Пойда і формування пріоритетних напрямків історичних досліджень у Дніпропетровському університеті» професор В. В. Іваненко, вчений здійснював ґрунтовне дослідження цілої низки питань, які до того часу були слабо висвітлені або зовсім не розглядалися в історичній літературі, «стимулюючи тим самим виникнення нових чи зміцнення існуючих напрямів історичних досліджень у Дніпропетровському університеті» [2, с. 9].

Нам, студентам 60-х рр. ХХ ст., безперечно пощастило у тому, що серед плеяди викладачів, які з нами працювали, були такі непересічні особистості як Дмитро Павлович Пойда. Зараз, коли від тих часів вже минуло понад сорок років, у повному обсязі розуміється глибина його впливу на формування в багатьох поколінь студентів не лише високого професіоналізму, але й таких моральних якостей, як людяність, порядність, доброта, уважність і тактовність.

Цілком природно, що перше і найяскравіше враження про викладача створюється в студентів під час лекцій. Д. П. Пойда читав лекції у своєму неповторному стилі, поєднуючи класичний метод викладення матеріалу з елементами розповіді, аналізуючи факти, посилаючися на джерела та літературу. Як справедливо зауважила у своїх спогадах професор І. Ф. Ковальова, «логіка в изложении, железная аргументация и порой непредсказуемые выводы делали лекции Дмитрия Павловича содержательными и запоминающимися» [7, с. 55].

Зазначимо, що Д. П. Пойда не обмежувався теоретичним матеріалом, наводив відповідні приклади з першоджерел, при нагоді вмів розповісти про якийсь цікавий випадок стосовно теми, що висвітлювалася. У нас, тодішніх студентів, часто складалося враження, що лектор був свідком подій, про які розповідав, на-

стільки «живими» були картини епохи. Усе це залучало аудиторію до активної роботи, творчого сприйняття матеріалу.

Практично всі, хто мав щастя свого часу слухати лекції вченого, відмічають його вміння таким чином «організувати» лекційний матеріал, що кожна фраза містила у собі важливу інформацію. Професор С. І. Світленко зауважує, що Д. П. Пойда дуже добре знав структуру курсу, його зміст і особливості [16, с. 39]. Професор В. В. Іваненко звертає увагу на постійне прагнення Д. П. Пойди «виробити в слухачів уміння знаходити причинно-наслідковий зв'язок подій і явищ, розуміти їх у діалектичній взаємообумовленості» [4, с. 7]. Професор Г. К. Швидько, підкреслює, що у лекціях Д. П. Пойди не було жодної зайвої фрази, вони були основою, на яку дуже вдало накладалися додаткові відомості з монографій або підручника [20, с. 51].

Лектором дуже високого фаху назвав Д. П. Пойду його колишній студент, а нині професор О. Б. Шляхов. Він підкреслює, що Дмитро Павлович «ставився не тільки до колег, а й до студентів дуже шанобливо, поважно, звертався на «Ви», завжди поважав студентів, їх особистість, сприяв формуванню їх фахових інтересів» [23, с. 61].

На думку всіх авторів спогадів про Д. П. Пойду, його головними якостями як викладача були висока педагогічна майстерність, енциклопедичні знання, вміння бачити у студентах не лише «матеріал» для виховання, а майбутніх колег-істориків.

Слід зазначити, що Д. П. Пойда уважно ставився до наукової праці студентів, багато з яких згодом ставали аспірантами, захищали кандидатські та докторські дисертації. Доцент Л. К. Дешко, згадуючи свої аспірантські часи, пише, що відмінною рисою Дмитра Павловича було зацікавлене ставлення до людей. «Він добре знав нас, – підкреслює Л. Д. Дешко, – і не тільки наші наукові можливості, але й наші характери, приховані резерви. Він цікавився нашими сімейними справами, станом здоров'я близьких. І ніхто з нас не мав сумніву, що робив це він не формально. Без цього, мабуть, наш духовний керівник не мислив керівництва аспірантами» [1, с. 25].

Вельми значним був вплив Д. П. Пойди на професійне становлення аспірантів і молодих викладачів. Творча атмосфера, яка панувала на кафедрі, «втягувала» наукову молодь у активну роботу: написання статей, виступи на конференціях різних рівнів, рецензування дисертацій. До того ж, як наголошує Ганна Кирилівна Швидько, традиція обов'язкового колективного походу на лекції, на семінарські заняття з наступним обговоренням, яка існувала на кафедрі, була доброю школою педагогічної майстерності. Вона згадує, що сам Д. П. Пойда часто проводив відкриті лекції і під час обговорення спокійно сприймав зауваження, «хоча видно було, що йому не подобається, як і всім» [20, с. 52–53]. Він визнавав право молодих на своє, інше бачення історії і уважно прислуховувався до нового, підкреслює у своїх спогадах про Д. П. Пойду професор В. К. Якунін. На кафедрі «были такие человеческие, добрые отношения... Он это поощрял и поддерживал, без всякой фамильярности, правда, он этого не допускал. Мы гордились, что были аспирантами на этой кафедре, «Кафедра Пойды», так мы говорили всегда, не называя ее «кафедра СССР» и т. п. – «кафедра Пойды», и все было понятно. Все знали, что эта кафедра, как знак качества в исторической науке» [24, с. 60].

Портрет Д. П. Пойди не буде повним, якщо не звернутися ще до однієї грані його особистості – вміння дружити. У пам'яті нашого покоління імена Дмитра Павловича Пойди і Зінаїди Михайлівни Куніної назавжди залишилися поруч. Як свідчать документи музею ДНУ, їхня дружба почалася ще у студентські роки під час навчання в Харківському педагогічному інституті. Саме тут склалося коло їхніх наукових інтересів: аграрна історія та античність. Відмінні знання, висока ерудиція дозволили їм блискуче захистити дипломні проекти та отримати кваліфікацію історика.

Після 1936 р. Д. П. Пойду було рекомендовано в аспірантуру Київського інституту червоної професури. Згодом він опинився в Дніпропетровському університеті (вересень 1937 р.), де з 1939 р. до призову до лав Червоної армії (серпень 1941 р.) виконував обов'язки завідувача кафедри історії народів СРСР. З. М. Куніна після закінчення аспірантури Харківського педінституту в 1940 р. була розподілена на кафедру всесвітньої історії Дніпропетровського університету. Так трапилось, що навіть за часів Великої Вітчизняної війни їхні дружні стосунки не припинилися, хоча З. М. Куніна була в евакуації у с. Асян Дюртюллінського району Башкирської АРСР, а Д. П. Пойда знаходився в Костромі (військова частина 241). Дивом зберігся один з листів, датований 7 грудня 1942 р.:

«Здравствуй, Зинаида Михайловна!

Эта открытка – для тебя неожиданность, но это факт, очень хочу знать как ты живешь, кто еще там из наших земляков, немедленно пиши обо всем этом – буду очень доволен и благодарен... Писем от своих знакомых и родных не получаю, т.к. всех растерял, в том числе и семью... Очень прошу писать почаще и побольше. Поздравляю с наступающим Новым годом и всего хорошего» [12, с. 36].

Після 1945 р. друзі повернулися до Дніпропетровська, а у середині 60-х рр. ХХ ст. знову почали працювати разом у Дніпропетровському державному університеті: З. М. Куніна на кафедрі всесвітньої історії, а Д. П. Пойда очолив кафедру історії СРСР та УРСР.

З. М. Куніна плідно працювала над античною проблематикою. Успішний захист дисертації у 1948 р. дозволив їй на високому рівні проводити лекції з історії Стародавнього Сходу, Греції та Риму, що носили проблемний характер та містили багато цікавої інформації. У складний час, коли З. М. Куніну вважали за потрібне відправити на «заслужений» відпочинок, Д. П. Пойда рішуче захистив її як висококваліфікованого спеціаліста з античності. Нетривала робота З. М. Куніної (1966–1972) на історичному факультеті залишила яскравий слід в його історії. На жаль, важка хвороба призупинила її викладацьку діяльність. Так і не влаштувавши своє особисте життя, З. М. Куніна потребувала підтримки і уваги колег. В її будинку по вулиці Гопнер нерідко бували М. П. Ковальський з родиною, Л. В. Скрипник, Л. В. Тутик та ін. Життєвий шлях З. М. Куніної обірвався 6 лютого 1985 р. (на сім років раніше Д. П. Пойди). Вони були поруч у житті, так і залишаться у вдячній пам'яті учнів і послідовників.

Дмитро Павлович Пойда був і є нашим сучасником. Його творча спадщина не втратила свого значення й сьогодні, вона надає можливість новим поколінням дослідників плідно розробляти увесь спектр проблем, запропонованих фахівцем. Колеги та учні Д. П. Пойди гідно продовжують його справу, збагачуючи вітчизняну історіографію ґрунтовними працями і розвідками з історії аграрних відносин. Сподіваємося, що традиція проведення наукових читань, присвячених пам'яті Д. П. Пойди, буде зберігатися і надалі як свідчення щирої поваги і любові до видатного вченого, чудового викладача, справжньої людини й наставника. Як слушно зауважив професор В. В. Іваненко, «життєвий і творчий шлях Дмитра Павловича Пойди можна вважати взірцем безмежної відданості вітчизняній науці й культурі, служіння справі виховання професійних істориків, людяності, порядності, доброти. Багатогранною науково-педагогічною і громадською діяльністю, самим своїм життям він залишив яскравий слід у вдячній пам'яті багатьох вчених, друзів, учнів, всіх, кому поталанило вчитися і працювати поряд з ним» [4, с. 4].

Бібліографічні посилання

1. Дешко Л. К. Слово про вчителя // Питання аграрної історії України та Росії : матеріали наук. читань, присвячених пам'яті Д. П. Пойди / Л. К. Дешко. – Д., 1995. – С. 24–26.
2. Іваненко В. В. Д. П. Пойда і формування пріоритетних напрямків історичних досліджень у Дніпропетровському університеті // Питання аграрної історії України та Росії :

матеріали четвертих наук. читань, присвячених пам'яті Д. П. Пойди / В. В. Іваненко. – Д., 2002. – С. 5–11.

3. **Іваненко В. В.** Д. П. Пойда та його дослідження аграрної історії України в контексті сучасної історіографічної ситуації // Питання аграрної історії України та Росії : матеріали шостих наук. читань, присвячених пам'яті Д. П. Пойди / В. В. Іваненко. – Д., 2007. – С. 5–10.

4. **Іваненко В. В.** Тернистий шлях до науки // Питання аграрної історії України та Росії : матеріали наук. читань, присвячених пам'яті Д. П. Пойди / В. В. Іваненко. – Д., 1995. – С. 4–9.

5. **Іваненко В. В.** Слово до читача // Питання аграрної історії України та Росії : матеріали восьмих наук. читань, присвячених пам'яті Д. П. Пойди / В. В. Іваненко, В. П. Бурмага. – Д., 2010. – С. 3–4.

6. **Іваненко В. В.** Штрихи до творчого портрета Д. П. Пойди в сюжетах перших наукових читань: історіографічний погляд із сьогодення // Питання аграрної історії України та Росії : матеріали сьомих наук. читань, присвячених пам'яті Д. П. Пойди / В. В. Іваненко, В. П. Бурмага. – Д., 2008. – С. 5–8.

7. **Ковалева І. Ф.** Воспоминания о Д. П. Пойде // Дмитро Павлович Пойда (1908–1992) : біобібліографічний покажчик (до 100-річчя від дня народження) / І. Ф. Ковалева; укл.: В. В. Іваненко та ін. – Д., 2008. – С. 54–57.

8. **Ковальський М. П.** До питання про особливості стилю наукової творчості професора Дмитра Пойди // Питання аграрної історії України та Росії : матеріали наук. читань, присвячених пам'яті Д. П. Пойди / М. П. Ковальський. – Д., 1995. – С. 9–16.

9. **Кучерук О. С.** Д. П. Пойда як історик селянського руху в Україні пореформеної доби: історико-краєзнавчий аспект // Питання аграрної історії України та Росії : матеріали сьомих наук. читань, присвячених пам'яті Д. П. Пойди / О. С. Кучерук. – Д., 2008. – С. 15–24.

10. **Кучерук О. С.** Науково-педагогічна діяльність Д. П. Пойди у 1937–1965 рр. / О. С. Кучерук // Гуманітарний журнал. – 2006. – № 3–4. – С. 129–136.

11. **Липовська Т. Д.** Аграрна історія України в науковій спадщині Д. П. Пойди // Питання аграрної історії України та Росії : матеріали наук. читань, присвячених пам'яті Д. П. Пойди / Т. Д. Липовська. – Д., 1995. – С. 16–20.

12. **Мирончук В. Д.** Д. П. Пойда, З. М. Куніна – у истоков исторического факультета // Питання аграрної історії України та Росії : матеріали четвертих наук. читань, присвячених пам'яті Д. П. Пойди / В. Д. Мирончук, Т. А. Чуднова. – Д., 2002. – С. 5–11.

13. **Мирончук В. Д.** Співробітництво професора Д. П. Пойди з науковими бібліотеками Дніпропетровська (1946–1992 рр.) // Питання аграрної історії України та Росії : матеріали сьомих наук. читань, присвячених пам'яті Д. П. Пойди / В. Д. Мирончук, Л. М. Лучка. – Д., 2008. – С. 25–28.

14. **Пойда Дмитро Павлович** (1908–1992) : біобібліографічний покажчик (до 100-річчя від дня народження) / укл. : В. В. Іваненко та ін. – Д., 2008.

15. **Світленко С. І.** Д. П. Пойда як історик визвольного руху в Україні // Питання аграрної історії України та Росії : матеріали наук. читань, присвячених пам'яті Д. П. Пойди / С. І. Світленко. – Д., 1995. – С. 35–38.

16. **Світленко С. І.** Спогади про Д. П. Пойду // Дмитро Павлович Пойда (1908–1992) : біобібліографічний покажчик (до 100-річчя від дня народження) / С. І. Світленко; укл.: В. В. Іваненко та ін. – Д., 2008. – С. 38–50.

17. **Толстых И. В.** Воспоминания о Д. П. Пойде // Дмитро Павлович Пойда (1908–1992) : біобібліографічний покажчик (до 100-річчя від дня народження) / І. В. Толстых; укл.: В. В. Іваненко та ін. – Д., 2008. – С. 62–63.

18. **Хмельников А. Г.** Воспоминания о Д. П. Пойде // Дмитро Павлович Пойда (1908–1992) : біобібліографічний покажчик (до 100-річчя від дня народження) / А. Г. Хмельников; укл.: В. В. Іваненко та ін. – Д., 2008. – С. 63–65.

19. **Швидько Г. К.** Професор Д. П. Пойда і Дніпропетровський гірничий інститут // Питання аграрної історії України та Росії : матеріали сьомих наук. читань, присвячених пам'яті Д. П. Пойди / Г. К. Швидько. – Д., 2008. – С. 9–15.

20. **Швидько Г. К.** Спогади про Д. П. Пойду // Дмитро Павлович Пойда (1908–1992) : біобібліографічний покажчик (до 100-річчя від дня народження) / Г. К. Швидько; укл.: В. В. Іваненко та ін. – Д., 2008. – С. 50–54.

21. **Шевченко А. Ю.** Д. П. Пойда як історик селянського руху на Катеринославщині у пореформену добу // Питання аграрної історії України та Росії : матеріали шостих наук. читань, присвячених пам'яті Д. П. Пойди / А. Ю. Шевченко. – Д., 2007. – С. 36–40.

22. **Шевченко А. Ю.** Маловідома сторінка наукового життя Д. П. Пойди // Питання аграрної історії України та Росії : матеріали п'ятих наук. читань, присвячених пам'яті Д. П. Пойди / А. Ю. Шевченко. – Д., 2004. – С. 58–61.

23. **Шляхов О. Б.** Спогади про Д. П. Пойду] // Дмитро Павлович Пойда (1908–1992) : біобібліографічний покажчик (до 100-річчя від дня народження) / О. Б. Шляхов; укл.: В. В. Іваненко та ін. – Д., 2008. – С. 61–62.

24. **Якунин В. К.** Воспоминания о Д. П. Пойде // Дмитро Павлович Пойда (1908–1992) : біобібліографічний покажчик (до 100-річчя від дня народження) / В. К. Якунин; укл.: В. В. Іваненко та ін. – Д., 2008. – С. 57–61.

Надійшла до редколегії 01.12.2010

УДК 930.1+930.2

В. В. Ващенко*, В. А. Дмитрієва*, Ю. А. Святець*, Р. В. Топка**

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

**Кримський гуманітарний університет (Ялта)

PRIMUM VIVERE – PRIMUM AGERE

**(до 60-річчя від дня народження доктора історичних наук,
професора Віталія Васильовича Підгаєцького)**

Проналізовано науковий доробок історика, джерелознавця, філософа, засновника української школи кліометристів, професора В. В. Підгаєцького. Розглянуто його основні ідеї з теорії та методології історичного джерелознавства, гносеологічні принципи історичної науки.

Ключові слова: знак, знання, інформація, історичне джерелознавство, кліометрика, масові джерела, методологія, модель, наукова гіпотеза, парадигма, соціальна система, структура джерельної бази, теорія, триади, емерджентність, епістемологія.

Проанализировано научное наследие историка, источниковеда, философа, основателя украинской школы клиометристов, профессора В. В. Подгаецкого. Рассмотрены его основные идеи по теории и методологии исторического источниковедения, гносеологические принципы исторической науки.

Ключевые слова: знак, знание, информация, историческое источниковедение, клиометрика, массовые источники, методология, модель, научная гипотеза, парадигма, социальная система, структура источниковой базы, теория, триады, эмерджентность, эпистемология.

The scientific heritage of the historian, of the sources researcher, the philosopher, the founder of the Ukrainian cliometrics school, professor V. V. Podgaetsky is analysed. Its basic ideas under the theory and methodology of a historical source study, gnoseological principles of a historical science are considered.

Key words: a sign, knowledge, the information, a historical source study, cliometrics, mass sources, methodology, model, a scientific hypothesis, a paradigm, social system, structure of source bases, the theory, triads, emergency, epistemology.

Felix, qui potuit rerum cognoscere causas

Vergilius

Ars longa, vita brevis est

Ἰπποκράτης

У серпні 2011 р. виповнилося б шістдесят років нашому вчителю доктору історичних наук, професору кафедри історіографії, джерелознавства та архівознавства Віталію Васильовичу Підгаєцькому. Але, на жаль, ось уже сім довгих ро-